

montessori-bilingue

Education et sociétés plurilingues. 2023. URL : <https://journals.openedition.org/esp/2933>

Guide bilingue en maternelle et primaire. 2023. URL : <https://www.eltern-bilinguisme.org/uploads/images/Guide%20bilingue%20en%20maternelle%20et%20primaire.pdf>

Hamers J. Bilingualité et bilinguisme. Bruxelles : P. Margada, 1983. 498 p.

Hélot C. Du bilinguisme en famille au plurilinguisme à l'école. Paris : L'Harmattan, 2007. 282 p.

Lietti A. Pour une éducation bilingue. Paris : Bibliothèque Payot, 1994. 294 p.

Mackey W. F. Bilinguisme et contact des langues. Paris : Klincksieck, 1976. 534 p.

Porcher L. L'apprentissage précoce des langues. Paris : Presses Universitaires de France, 1998. 126 p.

White Paper on Intercultural Dialogue «Living Together As Equals in Dignity». 2023. URL : <https://www.coe.int/t/dg4/intercultural>

Hagège C. L'enfant aux deux langues. Paris : Odile Jacob, 1996. 298 p.

Charte européenne du plurilinguisme. Paris : OEP, 2005. 9 p.

References

Beacco, J.-C. (2003). Elaborer des politiques linguistiques éducatives en Europe *Le français dans le monde*. Paris, № 330. 18–20.

Charte européenne du plurilinguisme (2005) : OEP. 9 (fr)

Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (2003) : Lenvit, 273 p. (ukr).

Coste, D. (2010). Regard critique sur la notion d'interculturalité : pour une didactique de la pluralité linguistique et culturelle : L'Harmattan, 190 p. (fr)

Council of Europe. The Council of Europe and Language education. <https://www.coe.int> (fr)

Cros, F. Innovation et formation des enseignants *Recherche et formation : innovation et formation des enseignants*, 1999. № 31. 5. (fr)

Duverger, J. (2007). Professeur bilingue de DNL, un nouveau métier *Le français dans le monde*. Paris, № 349. 20–21. (fr)

Domina, V. V. (2019). Bilingualism of future foreign language teacher as requirement of modern European higher education. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work)* : scientific journal : Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education – Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council, Iss. 1(1). 90–95. <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2019-1-10> (ukr).

Ecole Montessori bilingue Rive Droite. <https://www.montessori-bilingue-bordeaux.com/ecole-montessori-bilingue> (fr)

Education et sociétés plurilingues. <https://journals.openedition.org/esp/2933> (fr)

Guide bilingue en maternelle et primaire. <https://www.eltern-bilinguisme.org/uploads/images/Guide%20bilingue%20en%20maternelle%20et%20primaire.pdf> (fr)

Hagège, C. (1996). L'enfant aux deux langues : Odile Jacob. (fr)

Hamers, J. (1983) Bilingualité et bilinguisme. Bruxelles : P. Margada. (fr)

Hélot, C. (2007). Du bilinguisme en famille au plurilinguisme à l'école : L'Harmattan. (fr)

Lietti, A. (1994). Pour une éducation bilingue : Bibliothèque Payot. (fr)

Mackey, W. F. (1976). Bilinguisme et contact des langues : Klincksieck. (fr)

Porcher, L. (1998). L'apprentissage précoce des langues. Paris : Presses Universitaires de France. (fr)

Vynarchyk, M. P. (2014). The Development of Bilingual Education in secondary schools in France (the 70s of the XX – the beginning of XXI century (PhD thesis). Drohobych. 243 p. (ukr).

White Paper on Intercultural Dialogue «Living Together As Equals in Dignity». <https://www.coe.int/t/dg4/intercultural> (fr)

COGNITIVE, LINGUISTIC AND CULTURAL ASPECTS OF EDUCATIONAL ACTIVITIES OF BILINGUAL PRIMARY SCHOOLS AND PRE-SCHOOLS IN THE CITY OF BORDEAUX IN FRANCE

Mariia Vynarchyk, Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor at the Department of the German and French languages and Methods of their Teaching, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, Ukraine, e-mail: marie-vynarchyk@online.ua

The scientific article explores the educational activities of bilingual primary schools and preschools in the city of Bordeaux in France. The research carried out is the result of the author's scientific internship at the University of Bordeaux 3.

It has been established that the educational process in bilingual schools is aimed at achieving a single goal - high-quality language learning, which is important in today's conditions and contributes to the implementation of its linguistic aspect. Pupils of bilingual classes have the opportunity to immerse themselves in a bilingual environment on a daily basis under the constant attention of qualified specialists in bilingual education. All necessary conditions are created so that children learn easily and are maximally interested in the educational process. In the conditions of bilingual education, it is typical for teachers to actively use interactive methods of educational foreign language activities, since the degree of perception and assimilation of knowledge by students depends on the correct choice of teaching methods, the way of presenting and explaining the topic of the lesson. This significantly strengthens the cognitive aspect of bilingual education.

Having analyzed the activity of bilingual schools in the city of Bordeaux, we can single out the characteristic features of their functioning: the activity of bilingual classes is focused on teaching one or more non-linguistic disciplines in two languages: native and foreign; admission of students to bilingual classes is based on voluntariness and conscious choice; functioning of bilingual classes is carried out under the constant attention of the Ministry of Education, departments and national councils on education, as well as the management of educational institutions; one of the factors of the successful functioning of bilingual classes is the professional training of the teacher; study in bilingual classes ends with passing the exam for a Bachelor's degree marked "European" or "international", which gives the opportunity to continue studying in leading educational institutions in Europe and the world.

Key words: *bilingual schools, foreign languages, interactive technologies, specialists in bilingual education, cognitive, linguistic and cultural aspects of bilingual education.*

Стаття надійшла до редакції / Received 27.02.2023

Прийнята до друку / Accepted 31.03.2023

Унікальність тексту 97,3 % (Unicheck ID1015043261)

© Винарчик Марія Петрівна, 2023

DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2023-8-6>

УДК 374.017:316.614

Тетяна Вікторівна Лященко

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-4716-2632>

методист вищої категорії Державної наукової установи

«Інститут модернізації змісту освіти»

м. Київ, Україна

t.dudka2210@gmail.com

ВПЛИВ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА СОЦІАЛЬНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ПІДЛІТКІВ

У науковій статті виявлено особливості освітнього середовища закладів позашкільної освіти та з'ясовано їхній вплив на процес соціального самовизначення підлітків. Здійснено аналіз науково-педагогічної літератури та охарактеризовано сутність понять «самовизначення» і

«соціальне самовизначення». Розглянуто підлітковий вік як один з найбільш складних і відповідальних періодів у житті дитини. Обґрунтовано необхідність цілеспрямованої педагогічної підтримки і заохочення особистісного розвитку підлітків для їхнього подальшого соціального самовизначення.

Здійснено аналіз результатів дослідження щодо впливу діяльності закладів позашкільної освіти на процес соціального самовизначення підлітків. З'ясовано, що освітня діяльність закладів позашкільної освіти сприяє всебічному розвитку особистості, створюючи умови для творчої активності здобувачів освіти, забезпечує їхню співпрацю у творчому процесі та самостійну творчість, що і формує прагнення особистості до самореалізації, сприяє здійсненню самостійного вибору свого майбутнього життєвого шляху і соціальному самовизначенню.

Ключові слова: самореалізація, самовизначення, соціальне самовизначення, підлітковий вік, соціалізація, позашкільна освіта, заклад позашкільної освіти.

Вступ. В умовах трансформації українського суспільства, у період динамічних політичних та соціальних змін наша держава потребує людей, які здатні критично мислити, об'єктивно оцінювати власні сили та можливості, вміють планувати своє особисте і професійне майбутнє та готові брати активну участь у розбудові суспільства. Разом із тим, у Законі України «Про освіту» визначено, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей необхідних для успішної реалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству...» (Закон України № 2145-VIII, 2017). Тому одним із першочергових завдань освіти є формування особистості, яка здатна до самостійного свідомого вибору та готова брати відповідальність за власні рішення; здатна реалізовувати свої природні можливості; володіє уміннями вибудовувати стосунки з оточуючими, долати конфлікти, труднощі та бути успішною у досягненні поставлених цілей.

Зростаючі вимоги щодо підготовки молоді пов'язані з пошуком можливостей для реалізації її творчого потенціалу, самоствердження та саморозвитку, прагнення до задоволення природної потреби особистості в самореалізації.

У силу вікових особливостей, підлітки не завжди володіють достатнім арсеналом засобів пізнання себе, розкриття свого внутрішнього потенціалу та розвитку здібностей, рефлексії власних можливостей; пошуку шляхів для

самореалізації та набуття навиків для її здійснення.

Для підліткового віку самоствердження особистості може мати як соціальнопозитивну, так і соціальнонегативну спрямованість: відбувається модифікація таких особистісних утворень, як: відповідальність, старанність, емпатійність, але поряд з цим – примхливість, безпідставна амбіційність, безпринципність. Якщо перші сприяють конструктивному самоствердженню підлітків (успішне навчання, громадська діяльність, спорт), то другі частіше пов'язані з деструктивним прагненням визнання оточуючими, тому стають причиною конфліктних ситуацій та асоціального утвердження особистісної позиції підлітка (Савчин, 2008). Тому необхідною у цей віковий період є цілеспрямована педагогічна підтримка та заохочення особистісного розвитку для подальшого соціального самовизначення підлітків. Особлива роль у цьому належить освітній діяльності закладу позашкільної освіти.

Нині позашкільна освіта як соціальний освітній інститут є найбільш мобільною ланкою освіти України, що здатна відповідати актуальному соціальному замовленню, сприяє створенню умов для розвитку індивідуальності, продуктивної активності та творчості, забезпечує задоволення потреб особистості дитини у творчій самореалізації.

Характерна для закладів позашкільної освіти індивідуалізація процесу виховання підростаючої особистості дає їй змогу усвідомити свої сильні та слабкі сторони. Завдяки розвитку творчого потенціалу, дитина набуває ресурсів для подальшого самостійного й успішного просування на шляху її саморозвитку,

усвідомленого вибору життєвих пріоритетів, формування ціннісних орієнтацій та соціального самовизначення.

Теоретико-методологічні засади дослідження феномену самовизначення особистості знайшли своє відображення у працях багатьох дослідників. Так, згідно з концепцією Г. Костюка (1989) показником входження особистості до структури суспільства є міра сформованості свідомості та самосвідомості індивіда, здатність особистості брати участь у суспільному житті та виконувати соціальні функції. О. Киричук (1983, с. 15) розглядає самовизначення як активну життєву, зокрема соціальну позицію індивіда, «систему морального ставлення особистості перш за все до природи, часткою якої вона є; до суспільства в цілому і спільнот, до яких вона належить; до основних видів діяльності, через які і здійснюється внутрішній зв'язок з природою і суспільством». Т. Титаренко (2003), вивчаючи проблему самовизначення особистості, говорить про потребу життєвого вибору людини. Авторка визначає життєвий вибір як свідомий акт, що на певному етапі життєвого шляху визначає напрям подальшого розвитку особистості і регулюється актуальними та потенційними життєвими цінностями. Т. Алексєєнко (2007) проблему соціального самовизначення розглядає в контексті виховання творчої особистості, навчання і соціалізації, що передбачає пошук схвалюваної іншими та значимої для особистості позиції суб'єктності, формування активної життєвої позиції та самореалізацію. В. Маврін (2020), досліджуючи проблему становлення особистості як суб'єкта життєвого шляху, самопроекування і життєвого проектування особистості, визначає необхідність «розвитку життєтворчого потенціалу особистості в період шкільного навчання, оскільки саме підлітковий і юнацький вік є сензитивним періодом для самовизначення особистості, складання нею свого життєвого проекту і виникнення мотивації до його творчого впровадження» (с. 96).

Теоретико-методологічні основи позашкільної освіти в Україні представлені у роботах багатьох вчених. Зокрема, О. Биковська (2016) зазначає, що характерні для позашкільної

освіти принцип вільного вибору, добровільна участь в освітньому процесі, різноспрямованість видів діяльності та сфер спілкування сприяє набуттю здобувачами освіти досвіду соціальних відносин. Т. Сущенко (1993) розглядає позашкільну роботу як організовану особливим способом педагогічну діяльність, що має яскраво виражену специфіку впливу на зростаюче покоління у порівнянні з іншими засобами виховання та певні переваги, до числа яких належить практична спрямованість освітнього процесу, диференціація за схильностями та інтересами, індивідуальний підхід. Г. Пустовіт та Л. Тихенко (2008) визначають позашкільну освіту як науково обґрунтовану в логічній єдності, послідовності та наступності систему додаткових знань, умінь та навичок, що здобуваються вихованцями закладів позашкільної освіти. Ця система передбачає розвиток творчих здібностей і талантів підростаючої особистості, формування власних уявлень про соціокультурне та соціоприродне середовище. Дослідник розглядає заклади позашкільної освіти як такі, що є центрами мотиваційного розвитку особистості, її професійного самовизначення і самореалізації.

Незважаючи на значний доробок наукових праць присвячених проблемам самовизначення особистості та можливостям позашкільної освіти щодо розвитку творчих здібностей і самореалізації вихованців, в теорії та практиці соціально-виховної роботи недостатньо дослідженими залишаються питання впливу освітнього середовища закладів позашкільної освіти на процес соціального самовизначення підлітків.

Саме тому **метою статті** є визначення складових впливу освітнього середовища закладу позашкільної освіти на соціальне самовизначення підлітків.

Методи дослідження. Задля досягнення поставленої мети було використано *теоретичні методи*: аналіз науково-педагогічних джерел щодо сутності понять «самовизначення» та «соціальне самовизначення», узагальнення та систематизація інформації; *емпіричні методи*: опитування, аналіз та інтерпретація отриманих даних.

Особливості процесу самовизначення

підлітків. Підлітковий вік – це один з найбільш складних і відповідальних періодів у житті дитини; провідною діяльністю, що характерна для нього, є соціально-пізнавальна діяльність, а спілкування стає тим найважливішим інформаційним каналом, через який формується погляд на навколишній соціум і світ у цілому. У цей віковий період «відбувається інтенсивне формування особистості, енергійне зростання моральних та інтелектуальних сил і можливостей ... формуються перші переконання особистості» (Гончаренко, 1997, с. 260). Саме в підлітковому віці дитина досягає того рівня когнітивного розвитку, який дає змогу їй сформувати свої власні ціннісні уявлення про дійсність. Проте, у цей період важливо допомогти підліткам здобути не лише необхідні знання, а й усвідомити свою унікальність, підтримати та сприяти прагненню до саморозвитку. Їм необхідна цілеспрямована педагогічна підтримка та заохочення особистісного розвитку для подальшого соціального самовизначення.

Як зазначають автори В. Синявський та О. Сергєєнкова (2007) у психологічному словнику, самовизначення особистості – це процес і результат свідомого вибору і утвердження особистістю своєї позиції в конкретних обставинах життя, «самовизначатися – це значить співставляти свої власні норми, потреби, здібності, привести їх у відповідність з існуючими» (с. 264). Рушійними силами самовизначення можна вважати співвідношення особистістю своїх бажань, можливостей та наявних умов («хочу», «можу», «маю»); розв'язання основних суперечностей між внутрішніми принципами індивіда та зовнішніми обставинами, задля реалізації поставленої мети. О. Докукіна (2011) проблему самовизначення пов'язує з розвитком самосвідомості у підлітковому віці, тому потреба у самовизначенні розглядається як прагнення до формування певної змістової системи, що включає в себе поєднання уявлень про самого себе і світ, про зовнішнє та внутрішнє. Формування цієї змістової системи обумовлює спрямування у майбутнє, пошук себе справжнього, сенсу свого існування, вибір професії, вибір життєвого шляху. У процесі самовизначення особистості формуються стійкі

та осмислені погляди, переконання, принципи, норми поведінки, особисті ідеали, цінності, виробляються уміння спостерігати та критично аналізувати явища навколишньої дійсності, розуміти та приймати самого себе тощо. Розвиток особистості визначається не лише системою засвоєння знань, а. передусім, готовністю до прийняття рішень та самостійних дій у нестандартних ситуаціях, нових умовах чи життєвих обставинах.

Отже, *процес самовизначення* ми будемо розглядати як свідомий самостійний вибір особистістю власного життєвого шляху, вибір моральних норм, цінностей, професії, а також готовність до самостійної життєдіяльності, спираючись на адекватне співвідношення людиною своїх можливостей, бажань, наявних якостей та вмінь задля досягнення власної мети та задоволення особистих потреб, з урахуванням вимог оточуючих та суспільства.

Дефініція «соціальне самовизначення» трактується як «свідоме знаходження особистістю власної, досить незалежної позиції в системі соціальних зв'язків з іншими людьми в різних сферах життєдіяльності» (*Енциклопедія освіти*, 2021, с. 947), тобто усвідомлення особистістю самого себе елементом соціальної спільноти та частиною структури суспільства. Соціальне самовизначення є основою успішного орієнтування в соціальній реальності, де гармонійно поєднуються життєві цілі особистості та суспільні потреби. М. Дубінка (2017) розглядає соціальне самовизначення з позицій співвідношення соціального та особистісного аспектів. Дослідником цей феномен представлено як визначальну характеристику особистості, що спрямовує свою діяльність на усвідомлення власної соціальної сутності, свого місця у житті, в соціальній структурі суспільства. На шляху соціального становлення підростаючої особистості відбувається формування соціальних знань та набуття досвіду їхнього застосування; засвоєння соціальних ролей (професійно-трудових, сімейно-соціальних тощо); формування соціальної стійкості (свідоме прийняття соціальних норм і цінностей, відповідальність за свої дії, опір негативним соціальним впливам) та індивідуальний розвиток власних здібностей

(Литовченко, 2011). Особливістю соціалізації підлітка є спрямованість на виділення й реалізацію власної «самості» (унікальності) в системі соціальних зв'язків. Підліток прагне розширення власних соціальних меж, познайомитися з альтернативним соціальним досвідом, ціннісними орієнтирами своїх однолітків, визначитися з власною думкою, позицією та віднайти власне бачення світу.

У контексті виконання завдань нашої роботи важливою стала позиція М. Дубінки (2017), що розглядає процес соціального самовизначення як систему етапів щодо засвоєння соціального досвіду, в основу якої покладено активність суб'єкта діяльності. Становлення цього процесу виявляється спочатку внутрішньо: відбувається усвідомлення підлітком дійсності та себе у соціумі; співставлення дійсності зі своєю системою цінностей, співставлення себе та вимог об'єктивної дійсності; осмислення, самооцінка; вибір певної соціальної ролі, власної стійкої позиції, і лише потім – зовнішньо: через діяльність та поведінку, що ґрунтується на реалізації соціальної установки та обміні цінностями. З огляду на вищезазначене, під *соціальним самовизначенням* будемо розуміти визначальну характеристику особистості, діяльність якої направлена на усвідомлення себе частиною соціальної спільноти, знаходження власної позиції в системі соціальних відносин, залежно від визначених людиною життєвих цінностей, професійних умінь, потреб та можливостей.

Основні результати діагностичного дослідження та обговорення. З метою вивчення ролі позашкільної освіти у соціальному самовизначенні підлітків, відповідно до наказу Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» «Про проведення дослідження стану розвитку позашкільної освіти» від 16.06.2021 № 56 нами було проведено діагностичне дослідження.

У 2021/2022 році здійснено I етап дослідження. Категорія респондентів, яка склала вибірку, – це вихованці/учні/слухачі закладів позашкільної освіти. Отримані в ході дослідження відповіді дають можливість з'ясувати роль

освітньої діяльності закладів позашкільної освіти на соціальний розвиток підлітків: соціалізацію, самореалізацію, вибір майбутньої професії; відслідкувати взаємозв'язок позашкільної освіти із подальшим навчанням у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, закладах фахової передвищої освіти; з'ясувати роль закладів позашкільної освіти у становленні особистості підлітків, їх соціальному самовизначенні.

В опитуванні взяли участь 1093 вихованці/учні/слухачі закладів позашкільної освіти підліткового віку, з яких 71 % осіб жіночої статі та 29 % – чоловічої (рис. 1).

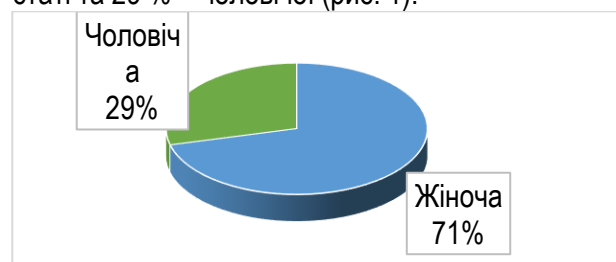

Рис. 1. Відповіді респондентів щодо їхньої статевої приналежності, у %.

Джерело: дані авторки

Як місце проживання 73 % опитаних вказали місто, 14 % – село та 13 % опитаних вихованців/учнів/слухачів закладів позашкільної освіти проживають у селищі (рис. 2).

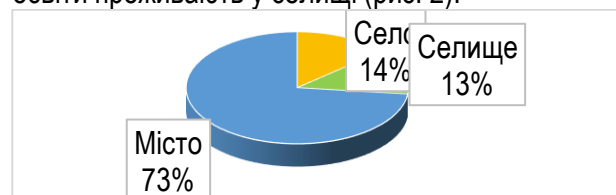

Рис. 2. Відповіді респондентів щодо свого місця проживання, у %.

Джерело: дані авторки

Склад респондентів відповідає таким віковим категоріям: найбільший відсоток, 18,1 %, складають вихованці/учні/слухачі віком 14 років; 16 % респондентів – віком 13 років; 13,9 % – 12 років; 13,6 % – 15 років; 12 % – 11 років; 11,1 % – 10 років; 10,7 % – 16 років; 3,5 % – 17 років та 1,1 % респондентів – віком 18 років (рис. 3).

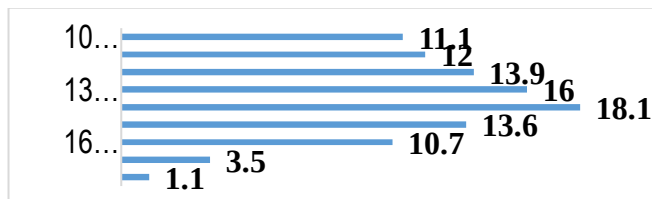

Рис. 3. Відповіді респондентів щодо їхнього віку, у %.

Джерело: дані авторки

Діяльність гуртків та інших творчих об'єднань закладів позашкільної освіти спрямована на загальний розвиток підростаючої особистості, виявлення здібностей та обдарувань, прищеплення інтересу до творчої діяльності та можливість її вибору, тому заклад позашкільної освіти є середовищем для профілізації інтересів вихованців.

На запитання про те, за яким саме напрямом позашкільної освіти займаються вихованці/учні/слухачі, відповіді респондентів розподілилися таким чином: художньо-естетичний – 62 %; фізкультурно-спортивний – 19,5 %; науково-технічний – 12,5 %; туристсько-краєзнавчий – 10,6 %; оздоровчий – 3,8 %; дослідницько-експериментальний – 3,8 %; соціально-реабілітаційний – 2,8 %; військово-патріотичний – 2,6 %; гуманітарний – 7,3 %; еколого-натуралістичний – 6,6 %; мистецький – 5,7 %; пластовий, скаутський – 1,6 %; бібліотечно-бібліографічний – 0,7 % (рис. 4).

Рис. 4. Відповіді респондентів щодо напрямку позашкільної освіти, за яким вони займаються, у %.

Джерело: дані авторки

Заклад позашкільної освіти є середовищем для прийняття підлітками

самостійних рішень. Із відповідей респондентів було з'ясовано, що 69,5 % опитаних обрали гурток чи інше творче об'єднання самостійно, 39,5 % – допомогли батьки, 16,8 % – друзі. До того ж було зазначено (12,2 %), що у виборі допомогли педагогічні працівники закладу позашкільної освіти, а 6,3 % – скористалися порадою класного керівника, вчителя тощо (рис. 5).

Рис. 5. Відповіді респондентів щодо того, хто саме допоміг обрати гурток чи інше творче об'єднання, у %.

Джерело: дані авторів

На думку Г. Пустовіта (2000), одним з важливих аспектів діяльності закладів позашкільної освіти є залучення значної кількості здобувачів освіти до педагогічно орієнтованого дозвілля, що забезпечує створення сприятливих умов для їхнього розвитку та становлення як соціально активних громадян.

На запитання щодо кількості гуртків та інших творчих об'єднань, які вихованці/учні/слухачі відвідують у закладі позашкільної освіти, відповіді розподілилися наступним чином: половина опитаних (51 %) відвідують один гурток, третина (33 %) – два гуртки, 11 % – три гуртки, а 5 % респондентів відвідують більше трьох гуртків (рис. 6).

Рис. 6. Відповіді респондентів щодо кількості гуртків, які вони відвідують у закладі позашкільної освіти, у %.

Джерело: дані авторки

Під час опитування майже половина респондентів (48 %) зазначили, що витрачають на відвідування гуртків та інших творчих об'єднань більше 4 годин на тиждень, 33 % – від 2 до 4 годин, 17 % – від 1 до 2 годин, а 2% опитаних витрачають менше 1 години на тиждень (рис. 7).

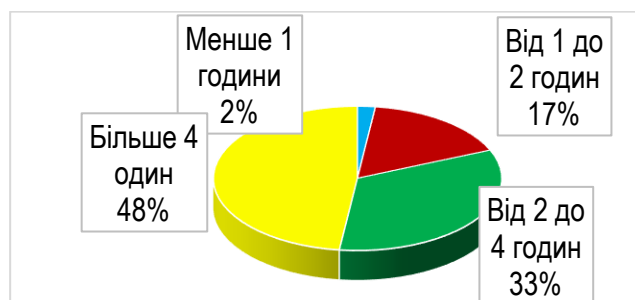

Рис. 7. Відповіді респондентів щодо кількості годин на тиждень, які вони витрачають на відвідування гуртків та інших творчих об'єднань, у %.

Джерело: дані авторки

Освітнє середовище закладу позашкільної освіти передбачає створення та моделювання умов для самореалізації та самоствердження особистості, становлення її як свідомого суб'єкта соціальних відносин. Гурткова робота закладу позашкільної освіти розглядається О. Литовченко (2011) як ефективний шлях формування соціально компетентної, творчо спрямованої особистості у контексті своєчасного виявлення інтересів, здібностей і нахилів дітей, що в подальшому допоможе їм у самореалізації та соціальному самовизначенні. Отже, *заклад позашкільної освіти є середовищем можливості набуття підлітками досвіду соціальних відносин.*

Переважає більшість респондентів зазначили, що відвідують гуртки та інші творчі об'єднання з метою навчитися новому (79,7 %) та цікаво провести свій вільний час (76,8 %); 46,3% опитаних – поспілкуватися з друзями, 38,9 % – поглибити свої знання. 32,5 % респондентів вважають, що відвідування гуртків та інших творчих об'єднань допоможе їм в самореалізації, 27,3 % – визначитися з майбутньою професією, 17,6 % – набути компетентностей (рис. 8).

Відповіді респондентів щодо мети

відвідування закладу позашкільної освіти демонструють чіткий вектор на розвиток, навчання, самопізнання та бажання спілкування, тобто набуття досвіду соціальних відносин і самореалізацію.

Рис. 8. Відповіді респондентів щодо мети відвідування гуртка чи іншого творчого об'єднання закладу позашкільної освіти, %.

Джерело: дані авторів

Важливою умовою процесу соціального самовизначення підлітків є організація їх конструктивної взаємодії у колективі (з однолітками, дорослими), під час якої формується суб'єктивне світосприйняття особистості, відбувається пошук та вибір власної ролі і місця у системі соціальних відносин.

Характерними рисами колективу є суспільно значуща мета, щоденна спільна діяльність, спрямована на її досягнення, встановлення певних психологічних стосунків між його членами. Соціально-психологічний клімат колективу – вирішальний чинник успішної діяльності людини в усіх сферах життя суспільства та один з показників ефективності освітнього процесу.

Заклад позашкільної освіти є середовищем для реалізації потреби підлітків у комунікуванні, налагодженні конструктивної взаємодії з однолітками. Переважній більшості респондентів, а саме 93 %, подобається колектив гуртка та іншого творчого об'єднання, який вони відвідують, лише 7 % опитаних зазначили, що частково подобається (рис. 9).

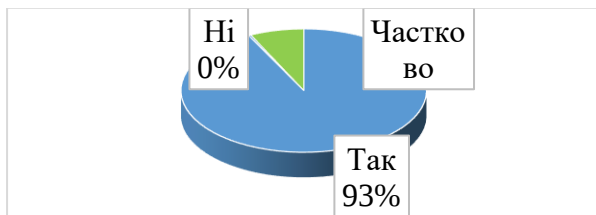

Рис. 9. Відповіді респондентів щодо ставлення до колективу, у якому вони займаються, у %.

Джерело: дані авторів

Процес соціального самовизначення передбачає усвідомлення особистістю шляхів та можливостей свого подальшого соціального просування і проявляється у системі життєвих орієнтацій, що реалізуються у головних життєвих виборах, зокрема, професійному (Енциклопедія освіти, 2021).

Заклад позашкільної освіти створює можливості для професійних проб підлітків. Слід констатувати, що переважна більшість (76 %) опитаних вихованців/учнів/слухачів планують і надалі продовжити навчання/обрати майбутню професію за напрямом роботи гуртка, у якому зараз навчаються; 24 % – ні (рис. 10).

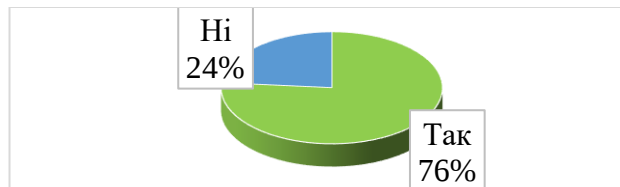

Рис. 10. Відповіді респондентів щодо подальшого продовження навчання/вибору професії за напрямом роботи гуртка, у якому вони зараз навчаються, у %.

Джерело: дані авторів

Аналіз відповідей респондентів свідчить про вагомий вплив діяльності закладів позашкільної освіти на процес соціального

самовизначення підлітків. Гурткова робота забезпечує створення умов для самореалізації та самоствердження особистості, дозволяє підлітку розкрити свої творчі здібності. Принцип вільного вибору та поліваріативності видів і сфер діяльності позашкільної освіти сприяє розвитку індивідуальності, продуктивної активності та творчості, допомагає у набутті досвіду соціальних відносин.

Висновки. Соціальне самовизначення – це динамічний процес, що здійснюється шляхом активної діяльності особистості та знаходження нею своєї власної позиції у системі соціальних відносин. Соціальне самовизначення підлітків передбачає пошук свого власного «Я», індивідуальної життєвої лінії, свого місця у соціальній спільноті. Цей процес пов'язаний з формуванням світогляду особистості, засвоєнням загальнолюдських цінностей; він забезпечує готовність підлітків до здійснення свідомих самостійних виборів, дає можливість побудови подальших життєвих планів та перспектив майбутньої успішної діяльності.

Результати діагностичного дослідження дають змогу говорити про значний вплив освітнього середовища закладу позашкільної освіти на особистість підлітків: від створення умов, сприятливих для творчої діяльності здобувачів освіти, до забезпечення їхнього співробітництва у творчому процесі та самостійної творчості, яка і формує потребу особистості у самореалізації, майбутньому виборі життєвого шляху і соціальному самовизначенні.

Перспективи подальших досліджень обумовлені потребою пошуку та наукового обґрунтування педагогічних умов ефективного процесу соціального самовизначення підлітків в закладах позашкільної освіти.

Література

- Алексєєнко Т. Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики : науково-методичний посібник / Київ : Педагогічна думка, 2007. 152 с.
- Биковська О. В. Педагогіка позашкільної освіти як субдисципліна педагогіки. *Рідна школа*. 2016. № 11–12. С. 48–53.
- Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
- Докукіна О. М. Сутність та особливості самовизначення старшокласників *Теоретико-методичні*

- проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 2011. № 2 (15). С. 72–79.
- Дубінка М. М. Соціальне самовизначення старшокласників: пошук підходів до розуміння. *Рідна школа*. 2017. № 3–4 (1047–1048). С. 15–19.
- Енциклопедія освіти / Національна академія педагогічних наук України [гол. ред. В.Г. Кремень; заст. гол. ред. В. І. Луговий, О. М. Топузов; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва]: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
- Киричук О. В. Формування в учнів активної життєвої позиції. Київ : Рад. школа, 1983. 136 с.
- Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. школа, 1989. 608 с.
- Литовченко О. В. Соціально-виховне середовище позашкільних навчальних закладів як чинник соціального становлення особистості. *Освітнологічний дискурс*. 2011. № 1. С. 121–133. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2011_1_14 (Дата звернення: 06.03.2023)
- Маврін В. В. Історико-педагогічна діалектика становлення теорії і практики життєтворчості особистості у вітчизняній освіті (XVI – початок XX ст.). *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)* : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2019. Вип. 1(1). С. 15–27. DOI : <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2019-1-2>
- Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Дата звернення: 06.03.2023)
- Психологічний словник / Авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова; за ред. Н. А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 336 с.
- Пустовіт Г. П. Деякі аспекти методології позашкільної освіти. *Шлях освіти*. 2000. № 2. С. 11–15.
- Пустовіт Г. П., Тихенко Л. В. Позашкільна освіта і виховання : дидактичні основи методів навчання і виховання : Монографія / Суми : Університетська книга. 2008. Кн. 2. 272 с.
- Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки: Монографія. Івано-Франковськ : Місто НВ, 2008. 280 с.
- Суцzenко Т. І. Основи позашкільної педагогіки : посібник для класних керівників, педагогів позашкільних закладів / Мінськ : Бел. навука, 2000. 221 с.
- Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 376 с.

References

- Alekseienko, T. F. (2007). Socialization of personality : Opportunities and risks. Scientific and methodological manual. Pedagogic opinion (ukr).
- Bykovska, O. V. (2016). Pedagogy of extracurricular education as a subdiscipline of pedagogy. *Native school*. № 11–12. 48–53 (ukr).
- Dokukina, O. M. (2011). The essence and features of self-determination of high school students. *Theoretical and methodological problems of raising children and school youth* 2(15). 72–79 (ukr).
- Dubinka, M. M. (2017). Social self-determination of high school students: searching for approaches to understanding. *Native school*. № 3–4 (1047–1048). 15–19 (ukr).
- Honcharenko, S. U. (1997). Ukrainian pedagogical dictionary. Lybid (ukr).
- Kostiuk, H. S. (1989). Educational process and mental development of personality : Sov. school (ukr).
- Kremen, V. H. (Ed.) (2021). Encyclopedia of education / National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. 2nd edition : Yurinkom Inter (ukr).
- Kyrychuk, O. V. (1987). Formation of an active life position in students : Sov. school (ukr).
- Law of Ukraine on education from September 5 2017, № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Access.: 15.01.2023) (ukr).
- Lytovchenko, O. V. (2011). The social and educational environment of extracurricular educational institutions

- as a factor in the social formation of an individual. *Educational discourse*. № 1. 121–133. http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2011_1_14 (Access.: 15.01.2023) (ukr).
- Mavrin, V. (2019). Historical and pedagogical dialectics of the development of person life-creation's theory and practice in national education in the 16th and early 20th century. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work)* : scientific journal : Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy of Zaporizhzhia Regional Council, Iss. 1(1). 15–27. <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2019-1-2> (ukr).
- Pustovit, H. P. (Ed.) (2008). Extracurricular education and upbringing: didactic foundations of teaching and upbringing methods : Monograph : University book (ukr).
- Pustovit, H. P. (2000). Some aspects of the methodology of extracurricular education. *The way of education* № 2. 11–15 (ukr).
- Savchyn, M. V. (2008). Psychology of responsible behavior : Monograph : The city of NV (ukr).
- Sushchenko, T. I. (1993). Basics of extracurricular pedagogy : A guide for classroom teachers, teachers of extracurricular institutions. Bel. science (ukr).
- Syniavskiy, V. V. & Serhieienkova, O. P. (2007). Psychological dictionary. *Scientific world* (ukr).
- Tytarenko, T. M. (2003). The life world of an individual: within and beyond everyday life. Lybid (ukr).

THE ROLE OF EXTRACURRICULAR EDUCATION INSTITUTION IN THE SOCIAL SELF-DETERMINATION OF ADOLESCENTS

Tetiana Lyashchenko, metodist of the highest category of State Institution of Science «Institute for Modernization of Education Content», Kyiv, Ukraine, e-mail: t.dudka2210@gmail.com

The article reveals the peculiarities of the educational environment of extracurricular education institutions and finds out their approaches to the process of social self-determination of adolescents. The analysis of scientific and pedagogical literature was carried out and the essence of the concepts "self-determination" and "social self-determination" was characterized. Adolescence is considered as one of the most difficult and responsible periods in a child's life. Having analyzed the concept of "social self-determination" in detail, attention is focused on that aspect of it that is important in working with adolescent children. The need for purposeful pedagogical support and encouragement of personal development of adolescents for their further social self-determination is substantiated.

It is noted that the problem of social self-determination is related to the formation of an individual's worldview, his/her stable beliefs, principles, ideals, and values; the ability to observe and critically evaluate the phenomena of the surrounding reality; readiness to make a conscious choice; striving for self-affirmation and self-realization. The process of social self-determination of an individual involves its socialization, which in adolescence is aimed at highlighting and realizing one's own "self" (uniqueness) in the system of social relations.

Peculiarities of extracurricular education as such, which is based on the principle of free choice, contributes to the creation of conditions for the development of individuality, productive activity and creativity, ensures satisfaction of individual needs in creative self-realization; the diversity of its activities and spheres of communication contributes to the acquisition of experience in social relations.

The analysis of the results of the study on the influence of the activities of extracurricular education institutions on the process of social self-determination of adolescents was carried out. It was found that when attending an extracurricular education institution, pupils seek to gain new knowledge, spend their free time interestingly, acquire competences and decide on a future profession. By engaging in activities that are as close as possible to social realities, teenagers get the opportunity to apply the acquired theoretical knowledge in practice, which contributes to their successful adaptation in extracurricular activities.

It has been proven that extracurricular education contributes to the comprehensive development of the individual, forms favorable conditions for the creative activity of students, ensures their cooperation in the